

Լճա՝ ատոմբ են Երևելեան եկեղեցւոյն հա-
մար՝ Հոռմին ունեցած առաջին հոգը . բայց
ատենախօսութիւնը յատուկ խորհրդով յայտնի
չխօսիր Թուրքաստան եղած օրթոտոքս եկեղե-
ցեաց վրայօք . գուցէ վասնզի լուութիւնը եւ
խաւարը աւելի ձեռք կուտան պատրական կրօնի
տարածման միաբանութեան գործօցը . սակայն
յայտնի է որ այս կողմերէն կը յուսայ եւ կաշ-
խատի ձեռք բերել ամենէն առատ հունձը .
Իսկ անոր ներգործութեանը վրայօք միւս քաղա-
քաց մէջ, նշանակութեան արժանի է , որ ատե-
նախօսութիւնը ըստ մեծի մասին վշտալի լուերեր
կըմանուցանէ , որոց համար պատկը իւր ծիրանա-
գգեստ արբանեկաց գործակցութիւն եւ Լյառուա-
ծային պաշտպանութիւնը կրկնաբար վասն բարե-
յաջող ճանապարհորդութեան հղմանկոծ նաւուն
պատրական քաղաքականութեան :

օճեալ անձը, կրտսեր, Հռոմ գնաց. և Հռոմայ պապական անխաղճողութեն և անսխալ պապէն նախագահ արքեպիսկոպոս և հոգեւոր հովիւ ընտրուած է շատոնցմէ հետեւ

Այս անձը գուցէ՝ շատ ժամանակ չանցած, յաղթանակաւ պիտի վերագառնայ Հռոմէն՝ պապական նոր կոնդակաւ մը. և յայնժամ՝ դուն ալ, ինչպէս նաև հռոմէական բոլոր Հայ ժողովուրդը պիտի սլարտաւորիք երթալ անոր անդ համբուրել, և անոր ցոյց տուած կարգադրութեցը հետեւիլ, եթէ չէք ուզեր դատաւարտուիլ իբրև անհնազանդ և անհաւատարիմ՝ Հռոմայ գահին»:

Երբ մեր նախագուշակութիւնը դժբաղդաբար ի գործ կը դրուի այսօր ըստ մեծի մասին, թէ և հաւաստի կերպիւ կը լրենմը, թէ և Վ. Պօլսոյ հռոմէական Հայ ժողովրդեան լուսաւորեալ և ընտիր մասը բողոքեր են այս կոնդակին տնօրէնութեանցը դէմ և չեն ուզեր եղեր իրենց հոգեւոր հովիւ ճանաչել զՀատուն արքեպիսկոպոսը:

Այսպէս ըլլալով գործը, տարակոյս չիայ որ ասկէց յառաջ Հատունեանին՝ ի հաստատութիւն իւր իշխանութեան բերել տուած պապական կոնդակները ինչ ներգործութիւն որ ունեցան, նոյն ներգործութիւնը ունենայ պիտի այս կոնդակն ալ: Հետեւաբար մեծապէս կը սխալի վերապատուելի Լեւոն լրագրիւր, երբոր Բարձրաշէն իշխան Ս. (Գոստինոսի հետ, իւր թերթին մէջ որ ի 1-13 մարտի թէ, Պապականիւրը իմա Գալիլէյան իսկ մեր կողմանէ բարձրաձայն կը գոչեմը հռոմէական Հայ ժողովրդեան ուսումնական, ընտիր և ազգայնէր մասին հետ (զոր կը սիրեմք և կը յարգեմք միշտ՝ թէ և տարբեր ըլլամք կրօնական համազմամբ) թէ, բանի որ պատճառը կեցած է, անհնար է որ գործը վերստայ. այսինքն որչափ ժամանակ որ Հատուն գերապայծառը կրօնականութեան պաշտօնը կը վարէ, այս դժբաղդդաբար երբէք ըմբնակիչ չունի:

Ի մասին երկրորդի, երբեքիւ և միշտ ալ անկանաց, զորս Ս. իսկութեան միաբանութիւնները՝ ժամանակէ պարագայէն ստիպեալ, հրապարակաւ և ընդդէմ իրենց խղճի մտաց վերստին կը ընտելան մեզ, արժան կը համարիմք առայժմ յառաջ բերել այս տեղ նախ՝ Վ. եւնուկոյ Ս. իսկութեան ուստի հիմնական Լեւոնի մէջ խօսքը, զոր ըսած է անցեալ տարի, բուն հայկազուն երկերի և ուսումնական անձի մը, այսինքն՝ «Ս. իսկութեան Հայ ժողովուրդն ճշմարտութիւնը (1). Բայց ինչօրեք մը, երբոր Գոստինոսի անհաւատութեան գործեր ինչեք իր մէջ Գոստինոսի և Ս. իսկութեան Հայ ժողովուրդը»:

(Այս հաստատութեան թէ վերջերայ Ս. իսկութեան միաբանութիւնը սպառնացեր է պապին թէ այս ճշմարտութիւնը համարձակ պիտի հրատարակեն, եթէ խտրութեան ըլլայ իրենց հետ:

ԹԱՐԳԱՄԱՆԵԱԼ ՅԱՆՎԱՐԴԻՆԵՐԸ
Լոնտոն, 8 Մարտի Ն. Տ. 1834.

Աս հրատարակելն Արշալուոյ Արարտեանն:
Զարգի սիրելի, ներգործութիւն կը ինքզինք յաղարկելու ձեզ յետագայ երկու յօդուածները, զորս հանեցի շատ յօգուածոց մէջն, որոնք հրատարակեցան աշխարհիս զանազան կողմանց լրագրաց էջերուն մէջ, յառաջ բերելու համար միմամբ օգուտներ, որ կը մտաւարարուին իմ թանգարանէս լրագրաց: Այն ժամանկէ շտապարար պիտի ըլլամ ձեզ, եթէ բարեհաճիք ձեր լրագրոյն մէջ հրատարակել նոյն յօդուածները, և կընար ապա հով ըլլալ թէ ամէն կերպ ուշադրութիւն պիտի մատուցուի ձեր բարեկամացը որոնք այցելութեան պիտի գան իմ հաստատութեանս:

Մնամ մտերիմ բարեկամ ձեր,

Թոմաս Հոլլուէյ:

Միտոր Հոլլուէյին լրագրաց թանգարանին վերաբերեալ յետագայ յօդուածը՝ Լոնտոնի Մարտի 11-23 թուոյն մէջ հրատարակուած է:

«Լոնտոնի մեր տեսած զարմանալիաց մէջ մեծ հաճութեամբ սրտի ուշադրութիւն մատուցինք ցուցակին ամէն ազգաց լրագրաց, որ կը գտնուին ի գործատուուն գեղահատից և ոպեղանիի Հոլլուէյի ի փողոցն Սթրէնթ թիւ 244: Այս լրագիրները անհամար տեղեկութիւններ կը պարունակեն ամէն տեսակ քաղաքական, առևտրական, վիճակագրական և բանասիրական յիւթոց վրայոք: Ընկն շաբթու առ նուազն 2000 օտար լրագիրներ կընդունուի այս հաստատութեան մէջ: Երբեք ահագին հաւաքումը լրագրաց՝ այնպիսի անգին աղբիւր մը ծանօթութեանց կը մատուցանէ մայրաքաղաքիս դրամագլխոյ տէր գործունեայ անձանց և ընդհանրապէս»:

դէմ կը մեղանչեն ճշմարտութիւնը պատրուակելով և ժողովուրդը խաբելով, ի պատճառս մասնաւոր ատերութեան և թշնամական կրից:

Երբորդ նոյն իսկ պապական կոնդակին սկիզբը գրուած տողերը ևս կը վկայեն Հայոց եկեղեցւոյն հնուց ի վեր Հռոմայ աթոռէն անկախ ըլլալը: Եւ իհնաւ կոնդակին խօսքերը.

«Վիտեբ դուք ամէնքդ, թէ մեր նախորդ Հռոմայ քահանայապետները ինչ հայրական սիրով նայեր են միշտ հնուց ի վեր՝ ատ ձեր շատ կերպով պայծառ Հայ ազգին, և սրբափառութիւն ատ ազգը ի կաթողիկէ միութիւն դարձնելու ջանացեր են»:

Աւելին ի սկզբանէ անտի Հռոմայ աթոռոյն լուծին տակ չէ եղեր մեր եկեղեցին, որ հնուց ի վեր զայն դարձնելու ջանք կընեն եղեր Հռոմայ պապերը, թէ և ասոր հակառակը կը ջանան հաստատելու Ս. իսկութեան միանշունքը: Հետեւաբար անտարակոյս կը յայտնուի բառը բնականաբար աւելի յարմար կուգայ հռոմէական Հայ կրօնաւորաց՝ որ զիրենք ծնուց և սնուցանող Հայոց Ս. եկեղեցին բաժնուեր և հեռացեր են:

Այս ծանր նիւթոյն վրայօք յատուկ գրքեր և տետրակներ պատրաստուած են և ի լոյս պիտի ընծայուին ի պաշտպանութիւն Հայաստանեայց կաթողիկէ և առաքելական ուղղափառ Սուրբ Եկեղեցւոյ:

Ուստաց բանակէն գունդ մը՝ բաղկացեալ գրեթէ 35000 զօրքէ, հրամանատարութեամբ Լիւտերս զօրապետին՝ ամոյս չիին Վանուբի աշակոյժը Հիւրշուլ անցերէն նաւակէ կամփի մը վրայ: Ս. իսկութեան հրամանատար Սուստաֆա փաշան՝ իւր պահապան զօրաց մէջ մասին հետ թըշնամույն դէմը ելեր է. բայց անոր զօրաց մեծ բաղմունքները տեսնելով ետ քաշուեր է: Սուստաֆան անցած տեղը՝ այսինքն Հիւրշուլ խիստ ճախճախուտ (պաթաքը) երկիր մըն է. ուր թըշնամին պիտի շրջայ երկար ժամանակ մնալ, իսկ եթէ յառաջ քաշուր ըլլայ, իւր ետեւը կը մնան խորքայ, Ս. իսկութեան որ զօրաւոր ամրոցներ են, և զիմացը կը լլէ Վառնա մէկ կողմէն և Շուվա միւս կողմէն, բաց ի ուրիշ գնազան ընդդէմ միւս թիւններէն որոց յաղթահարելը անհնարին է:

Սուստաց զօրաց Վանուբը անցնելուն լուրը իմացուելուն պէս, անգղիական և գաղղիական նաւատորմաց մէկ մասը Վանուբի և Վառնայի մէջ տեղի ծովեղբեր խարխիւց, որպէս սղի պատրաստ գտնուի ամէն պատահարաց:

Սուստայի բնակիչները մեծ երկիւղի մէջ են միշտ, որ չլլայ թէ դաշնակցաց նաւատորմը գայ և գնդակոծէ զքաղաքը: Հարուստները ածապարեցին իրենց մեծագին բաները և իրենց

պէս ամէն վաճառականաց, որ ասկէց յառաջ երբէք ձեռք չէր բերուած, Վանուբի անկերէն, բարլումէն ի անդամներէն, տապաքուութեան գործակիցներէն և վաճառականներէն շատերը, նմանապէս ամէն ազգաց բաղմունքի օտարական երեւոյթ անձինք այցելութեան կերթան այս հաստատութեանը, որ քանի մը գրագրաց կառավարութեանը յանձնուած է՝ որոնք կը գլխավորեն և պահարանաց մէջ կը դնեն զիրենց թղթերը, և ձրիաբար կը մատուցանեն զանոնք արժանապարգ այցելուաց, որ կը ցանկան ծանօթութիւններ ստանալու»:

«Հետեւեալ յօդուածը օրինակեալ է Վանուբի Վանուբի Վեյլիք անուն լրագրոյն ներկայ տարւոյս (3-րդ) 5 թերթէն, որ կը քատարաւ կուի Վանուբի Միացեալ Նահանգաց Վանուբի թիւ 244-ի վաճակին Վանուբի Վանուբի քաղաքը:

«Լեւոն Միտոր Հեթրիքն, հրատարակել Վանուբի Վանուբի լրագրոյն:

«Չեր լրագրոյն մէջ ծանուցում մը կարգացի ի վերայ գեղահատից Հոլլուէյ բժշկին: Այս ծանուցումը՝ կրիւթամ յայտնելու, երախտագիտութեան սրտաց մը յուշ անցնելու, ոչ գեղահատից, այլ զանոնք շինողին համար: Չեր ծանուցումէն յորդորեալ, երբ Լոնտոն էի, Հոլլուէյ բժշկին պաշտօնատունը գացի Սթրէնթ փողոցը թիւ 244, ուր կարգաւ կը պահուէին Վեյլիքը, կարգաւ համար ցայն որ պէտք իմանամ թէ հայրենիքս մեկնէ և ետեւին չանցը անցեր են այն տեղ: Երբ մտնելուս, տեսայ շատ ձեռքեր որ գործքով զբաղեալ էին:

գերդաստանը ներքին կողմը յուղարկել:

«Լեւոն Միտոր 2-14 ամսութեամբ յետագայ կարեւոր լուրերը կը գրեն Վանուբի Վանուբի լրագրոյն:

«Յայտնի է այժմ թէ չորս մեծ տէրութիւնները համաձայն են մէջերին թոյլ չտալու համար ամենին, որ ապստամբութիւն մը տեղի ունենայ ևրոպական (Թուրքաստանի) նահանգաց մէջ: Աստորիան յանձնառու եղաւ հսկելու ի վերայ անգործութեան Պանիպի, Սեպիպի և Վանուբի: Իսկ արևմտեան տէրութիւնները իրենց կողմանէ, հաստատուին պիտի պահեն ըզհանգարտութիւնը (Հոլլուէյ նահանգաց մէջ, որ Թուրքաստանի տէրութեան ներքեւ են, Վեյլեալ շաբթու մը կառավարութեան կողմանէ ծանուցադիր մը յուղարկեցաւ ի Վեյլեալ արևմտեան համար Սուստաց կառավարութեանը թէ Սուստիան որոշած է զինու զօրութեամբ զուգել միւլիցէ տապաքուութիւն, որ կը ծագի Թուրքաստանի մէջ: Այս ազգաբարձութիւնը յատկապէս եղաւ Սուստաց դահլճին, որպէս ի տեղէն, ծագելու ամէն կերպ թիւր իմաստը վերնայ: Վանուբի կրնայ ըլլալ որ Սուստաց կառավարութիւնը իրեն դէմ թշնամութեան ցոյց մը համարի, եթէ Սուստիան ի գիպուածոց տարակաւ, զորք յուղարկէ ի Վանուբի և ի Սեպիպի: Այնինչ Սուստիան տէրութեան միտքը ուրիշ բան չէ բայց միայն իւր օգտիցը փայ հսկել»:

Լոնտոնի թայմս օրագիրը՝ Վեյլեայն ընդունած հետեւեալ նամակը կը հրատարակէ, սակայն առանց երաշխաւոր ըլլալու անոր ստուգութեանը:

Վեյլեայ, 3-15 մարտի 1834:

«Սուստիան նոր առաջարկութիւնները հիմնեալ են Սուստաստանի և Թուրքաստանի մէջ եղած դաշնագրութեանց հաստատուին մնալուն վրայ, որոց զօրութեան Սուստիան պիտի պարպէ, կընեն, Վանուբի և Սեպիպի իշխանութիւնները և նաւատորմը իրենց պիտի և լլէն Վանուբի: Յետոյ այսորիկ բանախօսութիւնները պիտի սկսին և Վեյլեայի իշխանին առաջարկութիւնները հիմն պիտի ըլլան Վանուբի Վանուբի Վանուբի հետ նոր դաշնագրութեան մը, որուն մասնակից պիտի ըլլան չորս մեծ տէրութիւնները:

«Երբեք թէ Սուստիան և Սեպիպի ուղեր են հաճութիւններն տալ այս առաջարկութեանց, թէ Պուրքիլ սեպուհը (Վաղղիյ դեսպան) յանուն Վաղղիյ յայտներ է թէ քննութեան արժանի են. սակայն Սուստիան իմացելու լրագր (Վեյլեայի դեսպան) սրբեր է թէ պէտք է այժմ մեան դաշնակցները (Սուստիան և Թուրքաստանի մէջ եղածները) նորոգուին: Երբոր դարձեալ որ, եթէ արևմտեան տէրութիւնները մերժելու ըլլան այս առաջարկութիւնները, Սուստիան արձակեալ պիտի համարի զինքը՝ անոնց հետ դաշնագրած պարտաւորութիւններէն»:

Երբոր պարսն մը յառաջանալով, հարցուց ինձ քաղաքավարութեամբ մը, թէ արդեօք միւլիցէ մասամբ ծառայութիւն մը կը ընդունէ ինձ: Եւ թաղիցի թէ այս պարսնը Հոլլուէյ բժշկը պիտի ըլլայ, կամ անոր գործակալը. ըստորում անիկա հանդարտ և պարագրգ կերէն էր և գործոց վերատեսչութիւն կընէր: Արբոր իմացնելի իրեն իմ գաղափարնս պատճառը, առաջնորդեց զիս վերը իւր գործատան երրորդ դարկինը, վար իջեցուց Վեյլեայի լրագիրը, և մատուցանելով ինձ զայն, հարցուց թէ միայն այս լրագիրը և ուրիշ չէ՞մ ուզեր աչքէ անցնելու: Երբոր յուղարկեց ինձ իւր գրագիրները, (որոց մէկ քանին սենեակը զիր գրելու զբաղեալ էին), որ տան ինձ մէկ քանի թղթեր զորս կը ցանկայի տեսնել, և երկու կամ երեք անգամ ապահովեցնելով զիս թէ երբօք կուղեմ, կընամ համարձակ երթալ աչքէ անցնելու լրագիրները կամ ուրիշ գործքս տեսնել ի պաշտօնատունը, որոնցնէց զիս և մեկնեցաւ: Վեյլեայի լրագիրը դաշնէն ետեւ աչքս սենեակին չորս կողմը դարձուցի և կարծեցի թէ Վանուբի լրագրաց թանգարանի մը գիւղանը կը տեսնեմ: Չեմ գիտեր ուր, Նոր Վեյլեայի մէջ (Վանուբի) կընայի գրտնէլ այսպիսի ընդարձակ հաւաքում մը Վանուբի կոյ գլխաւոր լրագրաց: Վեյլեայի կը համարիմ խօսիլ Վանուբի և ուրիշ օտար օրագրութեանց մեծ թուոյն վրայօք, որ կը գտնուին անդ: Վանուբիները ցուցուցին ինձ բաղմունքի ծանուցադիրները՝ զորս իրենց տէրը կը հրատարակէ, և որոց մէջ պիտի գտնէք միշտ բան մը Հոլլուէյ բժշկին դեղահատից վրայօք: Վանուբի միտք ունենալու, անարգել զարժանաւորութիւնը այս

—Այն ժամանակ արտաքին գործոց պաշտոնիս ինքնաշարժման մասին օրերս ընդհանուր խորհրդանշաններն մէջ հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրաւ . զորս քաղաքիս Լեւոն Լազարյան մարտի 19—31 թիւէն քաղեցինք :

Ի մասին յօժարամտութեանը զոր Սուլթանը յայտնեց , ոչ միայն արտաքին իրենց կրօնին բովանդակի և կատարեալ գործադրութիւնը , այլև անոնց քաղաքական կացութիւնը բարելաւեցնել , կը համարձակեմ կարգաւ ձեր առջեւ պաշտօնական նամակ մը , զոր ընկալայ յորտ Սուլթանին քեր որ այս ժողովը մոտենալ վրայ էի :

Եւ նաեւ ինչ որ Սուլթանը նուիրեալ փետրվարի 13—25էն գրուած է . որով յիշեալ ազնուական լորտը կըսէ .

«Սէն հաճութեամբ որտի կը ծանուցանեմ թէ լինցած է հրովարտելը , որով քրիստոնէից վկայութիւնը մահմետականաց վկայութեանց պէս հաւասար կերպիւ դատարանատանց մէջ պիտի ընդունուի բոլոր թուրքոստանի կայսերութեան մէջ : Այս հրովարտելը Սուլթանին հաճութեամբ ընկալաւ քանի մը վայրկեան յառաջ , որ տակաւին պատիւ չունեցած էր ընդունել ձեր վանքի մէջ տեղեկութիւնները ի մասին խնդրոյն՝ զոր յիշեալ հրովարտելը որոշեց և կարգադրեց յարատեւ կերպիւ ի վերայ ընդարձակ և հաստատուն հիման , և որուն ուրիշակ ընկալայ Սարժապոյն Գոնէն :

«Սուլթանը ժամանակ անցընելու այս հրովարտելը պիտի հրատարակուի օմանական կառավարութեան կողմէն . և անոր թարգմանութիւնը պիտի յաղարկեմ ձեզ թուրքոստան շրջանաւոր որ վաղը չէ միւս օրը կը մեկնի :

«Սուլթանին թէ արգարութեան այս մեծ գործը , որ երկուր ժամանակէ հետեւ կը մերժուէր , իւր հետք պիտի բերէ Սուլթանին մեծ մարդասիրութեան ուրիշ ապացոյցները և մասց բաւելաւորութիւնը որ կը տրեւէ իւր մահմետական հպատակաց մէջ : Իմ ջերմեանդ փափագս այն է , որ այս կայսերութեան քրիստոնէայ և մահմետական շեղող ուրիշ ժողովուրդները ծանազեն իրենց շնորհաւոր բարիքը և իրենց խաղաղասէր և ուղղամիտ ընթացքով արգարացընեն բարեւէր նոր կամքը զոր իրենց վրայ ունին Սուլթանին և իւր կառավարութիւնը : Գլխաւորը (խարաճ) անհատից նկատմամբ այժմ հարստահարական կերպիւ մը չառնուիր . բայց և այն պէս անիրաւ և անաստուգիչ հարկ մըն է . որուն կատարելը խախտմանը համար պիտի շարունակեմ ի գործ դնել իմագրու ճգունքս» :

Եւ իւր անգլիական բարեկամ իւր առաջարկութիւնը ըրաւ , իսկ ինչո՞ւ իսկոյն թէ պէտք է ընթերցուէր ձեր վանքի մէջ առջեւ այս պաշտօնական երեւելի նամակը : Օրինաւ անեղով ինչ որ արդէն ըրաւ Սուլթանը և ինչ որ տակաւին պիտի ընէ , իմ սրտիս մեծ ցաւը կը յայտնեմ այս տեղ ի մասին զէպրեւուն որ տեղի ունեցան մօտ օրերս ի Յոնաստան և Օսմանական տէրութեանը մէջ :

Եւ ծանախմ , Սիւրբ , թէ տակաւին քաղաքական մեծամեծ բարեկարգութիւններ հար-

կաւոր են , և թէ Յոնիքը բաղմամբ գանձատներ ունին յառաջ բերելու . բայց տարաւոր չկայ թէ արտաքին թեմաք ամենին տեղեկ ու հաստատուն բան մը չկրնար ստացուիլ : Եւ արդէն իմ կատարեալ կերպիւ , թէ այս բարի փառնանքը պիտի ջնդուենք հրաւէր մը ընելով երեւակաւութեան , և ոչ պատրելով զժողովուրդը յառաջ վերահաստատութեան հին կայսերութեան իւրաքանչիւր :

Յիշեալ օգտակար , ցանկալի և փրկուէտ բարեկարգութիւնը չկրնար ձեռք բերուիլ Սուլթանի խաղաղ խաղաղութեամբ : Այլ չորս տեղերէ ձեռնառնութիւնը միայն կրնայ ի գործ դնել այս բարեկարգութիւնները : Այս պատճառաւ , (կրկնեմ) աստանոր ինչոր արդէն ըսած եմ քանի մը ժամանակէ հետեւ , այս պատճառաւ , կըսեմ չորս տէրութիւնները , որոնք որոշած են հաստատուն պահել օսմանեան կայսերութիւնը , իրենց պարտքը կատարած պիտի չըլլային , իրենց պաշտօնին ճշմարիտ նպատակը գիտցած պիտի չըլլային և մոռցած ըլլային պիտի ոչ միայն ինչ որ կը պարտաւորին քրիստոնէութեան , այլև Սուլթանին ամենէն մեծագին օգուտը , և թէ հոգ չտանէին արահմայքի իւր քրիստոնէայ հպատակաց քաղաքական իրաւունքը և արհմետութիւնները և բանալ զճանապարհս քրիստոնէական քաղաքակրթութեան , անոր յառաջող իմաստեմբը և յաջողութեամբը , որոնք յետ այսորիկ թուրքոստանի ամենէն զօրաւոր փոխանը պիտի ըլլայ ընդհանրապէս յարձակման և իւր ամենէն ապահով պաշտպանութիւնը ընդդէմ ապստամբութեանց և ներքին խռովութեանց :

(Օգտակար-Իւրեք) :

Եւ անորի տակաւին ինչորոշ վերաբերեալ նշանակութեան արժանի գլխաւոր յօդուածները գահախօսութեան , զոր Վաղդիկ կայսերը ըրաւ ազգային խորհրդարանաց բացման առթիւ յերկրորդում մարտի ըստ նոր տուեալի :

«Նոյնեալ տարի ազգային ժողովը բացուելու առթիւ ըրած գահախօսութեան մէջ , կրկնուեցան իմ ամեն ջանքս ի գործ դնել խաղաղութիւնը հաստատուն պահելու և վերադարձնելու պահանջները համար : Եւ իսկ խաղաղութեան ամեն ջանքս , քանի որ պատերազմը արդէն իւր համար , այնչափ հեռու գացի որչափ որ պատերազմը կրնէր ինչ : Եւ իսկ պահի գիտէ այժմ աներկբայ կերպիւ որ , եթէ Վաղդիկ սուրը կը քաշէ , հարկադրեալ ըլլալուն կրնէ : Եւ արդէն իսկ Վերադարձնելու գիտէ թէ Վաղդիկ ամենին ինչ մեծաւոր գաղափար մը չունի . բայց միայն վտանգաւոր յաջողութեանց գէտ գնելու կողմէ : Ասանորոյ սիրելի է ինչ հրապարակաւ զորոյցել , թէ աշխարհակալութեանց ժամանակը անցաւ առանց ետ դառնալու . փաստիկ ոչ թէ իւր երկրին սահմանները ընդ արձակելով , ազգ մը կրնայ այսուհետեւ զօրաւոր և պատկառելի ըլլայ , այլ վեհանախական գաղափարաց առաջնորդ հանդիսանալով և ամեն տեղ իրաւանց և արգարութեան իշխանութիւնը յառաջ տանելով :

«Եւ անորի այժմեան ինչորոշ վիճակը : Եւ իսկ պահի քառասուն տարեկէ ի վեր զբաղած ըլլալով ներքին մաքառումներէ բայց ապահովուած ի չափաւորութենէ Վերադարձնելու կայսեր 1815ին , նմանապէս ի խոհեմութենէ անոր ժառանգիկ մինչև ցայսօր , կերեւէր թէ չէր ծանախել զվտանգը , որով կրնար սպառնար իրեն հակադէմ տէրութիւններ որ իւր հետեւեալ տէր ըրած արշաւանքը կընդգրկէ զԻւսիս և զԵւրոպա , որ գրեթէ միւնակ կը տրեւէ երկու ներքին ժողովուրդ , ուսկից զիւրին է իւր զօրացը և իւր ժողովուրդը յարձակելու մեր քաղաքակրթութեանը վրայ : Աստի բաւական եղաւ անհիմն պահանջման երկուս կէտը ի կոտորածի նուազօրէն , արթնցնելու համար ընդհանր անկեալ Վերադարձնելու :

«Եւ ստուգելու Վերադարձնելու մէջ խորին խաղաղութեան մը ժամանակ տեսնեմ վեհապետ մը պահանջել յանկարծ իւր տկար զբաղեցնել նոր օգուտներ , և որովհետեւ չէր կրնար ձեռք բերել զանոնք , յարձակել անոր երկու նահանգաց վրայ : Այս գէտքը միայն բաւական էր զէնք գնել տալու ի ձեռս այնոցիկ , որ անիրաւութեան վրայ կը ստանան :

«Եւ այս ուրիշ պատճառներ ևս ունենին նպատակաւոր ըլլալու թուրքոստանի . քանի որ Վաղդիկ Վաղդիկ չափ և գուցէ անկէ աւելի շահ ունի որպէսզի Սուլթանի ազգեցութիւնը չընդարձակի անասանաւոր ի վերայ կոտորածի նուազօրէն , ըստորում կոտորածի նուազօրէն վրայ տիրելու Վերադարձնելու ժողովուրդ տիրելու է , և կրնէր թէ ոչ որ ի ձեռք , պարտաւոր , պիտի ընէ թէ միայն Վաղդիկ մեծամեծ շահեր ունի այս ծովուն վրայ , որ մեր երկրին 300 փարսան տիրուէր կը լքէր : Ի վերայ այս ամեն նոյնի այս քաղաքական տեսութիւնը նոր բան

մը չէ , այլ գարեթէ հետեւ Վաղդիկ մէջ եղած ամեն ազգային կառավարութիւնները պաշտպանեցին զայն . ուստի ես ևս անպաշտպան թող պիտի չտամ զայն : Աստի թող մէկը չըսէ մեզ , թէ ինչ ընելու կերթամք ի կոտորածի նուազօրէն Վանդի կերթամք այն մայրաքաղաքը Վաղդիկ հետ , նեցուկ ըլլալու Սուլթանին դատին և միանգամայն պաշտպանելու քրիստոնէից իրաւունքը : Եւ իսկ պաշտպանելու ծովուն ազգաւորութիւնը և մեր իրաւունքի ազգեցութիւնը Վերադարձնելու ծովուն մէջ , կերթամք յիշեալ մայրաքաղաքը Վերադարձնելու հետ , օգնելու համար դերմանական տէրութեանց որ պահպանեն իրենց աստիճանը , ուսկից կերեւէր թէ ինչո՞ւն էր կողմն , և ապահովեցնելու համար անոնց սահմանադրութեանը ընդդէմ ամենակարող գրաւոր մը ծանրակշիւ ազգեցութեանը :

—Անտոնի Սիւրբ Երազմիկ իւր թերթին մէջ որ ի 1—13 մարտի , այսպէս կը ըսէ :

«Իսկապէս հաւանական է որ սրբ Զարք Կաթիկ ծովապետը պիտի գտնէ զՍուլթանը նաւատորմից հանդարտութեամբ խարխաւած ի նաւահանգիստն Գոննալատի , ուր ահագին ամբողջութիւններ կը պաշտպանեն զնա , և այս ամբողջութիւնները ինչ պաշտպանեալ են ծանծաղուտ (սրբ) ծովեզնէրէն , որ կը դարձակի գրեթէ 1 փարսան ամբողջութիւններէն հետեւ : Եւ այս սրբ Զարք Կաթիկ որչափ որ քաջասիրտ , նոյնչափ ևս խոհեմամիտ է . և արդէն գիտնալով թէ Սուլթանը նաւատորմից մերինէն դերադոյն է թուով , անշուշտ խոհեմութեամբ պիտի վարուի : Ի վերայ այս ամենայնի պիտի յիշէ նաև որ , թէ պէտ 1801ին միայն 51 նաւ ունէինք , որոցմէ 16ը ճակատամարտ նաւ , Սուլթանը ունէին 82 ճակատամարտ նաւ և 40 ֆուկաթ : Այս յիշատակութիւնը վտանգութիւն պիտի տայ իրեն » :

«Պրոսպեր հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտան մեզ մարտի 11 ամսաթուով :

«Միայն 6ին քրեական յանցանաց ատենանին (ճինայթ մէջին) առաջին նիստը տեղի ունեցաւ նախագահութեամբ Պրոսպեր կուսակալ Վիտա փաշային , որ այս առթիւ ազգու ատենադարձութեամբ մը վեհապետ Սուլթանին իւր բոլոր հպատակաց վրայ , առանց տարբերութեան իրենց , ունեցած հայրական գութը յայտնեց : Այս ատենանը ամսոյս 1ին հաստատուեցաւ կայսերական հրովարտեալ մը . և վեց անգամ կարգեցան , այսինքն չորս մահմետական , մէկ Հայ (որ է Վերադարձնելու յարգող Յակոբ աղան) և մէկ Յոն : Եւ իսկ Վերադարձնելու հպատակներէն ևս եղև նախագործութեամբ մը բռնուելու ըրան նէ , այս ատենանին մէջ պիտի դատուին , և յայնժամ իրենց հիւպատոսները կամ անոնց թարգմանները ներկայ պիտի գտնուին :

«Պրոսպեր մէջ ի նպատակ կայսերական գանձուն ժողովուած կամաւոր նուիրեալներու գումարը մինչև ցայսօր 208000 զուռուշի հասաւ :

«Վեցեալ շաբթու Գոննալատին 300 կամաւոր ձիաւոր զինուորներ հասան նստ , և քանի մը օր հանգիստէն ետէ՛ մեկնեցան կոտանդանաւոր իւրթալու : Եւ ամսապէս երէկ 300 ուղտէ բաղկացեալ կարաւան մը հասաւ , որոնք Գոննալատին պատերազմական պաշարներ կը բերեն , այսինքն վառօդ , հրացան , ատրճանակ և այլն : Այս կարաւանը սոսոր կոտանդանաւոր իւրթալու արդէն զատկետութեան պաշտօնը կոտանդանաւոր իւրթալու Վերադարձնելու ծովուն ազգային յանձնուեցաւ , Բաղադարձեան Սուլթանի ազգային տեղը : Եւ եւալ Յոնան աղան , որուն համար գործունեայ և բարեկարգ անձ մըն է կըսեն , արդէն հասաւ ի Պրոսպեր և սկսաւ իւր պաշտօնը վարելու :

«Բաղադարձեալ առաւուրը մեծ հանդարտութեամբ մէջ է . և արմատաց գիները խիստ սուղ են : Զորերը հազուաբար է 48—55 զուռուշի բերէն : Գարին 20—22 զուռուշի » :

«Եւ անորի սրտի կը ըսեն թէ Վերադարձնելու նորնոր առաջնորդ գերապետիւ տէր Օրբաքիա ծոյրադոյն վարդապետը մեծ խնամք և ազգասիրական եռանդ կը ցուցնէ նոյն քաղաքին Հայոց ժողովուրդեան ուսումնասիրական յառաջդիմութեանը վրայ , և իւր հայրական քրիստոնէական վաղեմի

գեղին , զուռուշի գործընթաց անտարբեր կերպիւ մը , «Կարծեմ թէ կրտսերեմ աստ այս հաստատութեան ընդարձակ գործոց մէկ գաղափարը» : Սուլթան ստորագրեալ քիմիական մը պատմականեցին : Եւ իսկ նպատակ ունեցալ այս մանրամասն ծանօթութիւնները հրատարակելու առաջինն է , իմ մտերիմ երախտագիտութիւնս յայտնելու Հարգելի Բաղդիկ վանքի բարեկամ ուղարկութեանն ու քաղաքակրթութեանը , որով ընդունուեցան քանի անգամ որ գացի անոր գործատուութեան , ոչ թէ գեղափառ գնելու , այլ լրագրութիւն կարգաւ համար : Եւ իսկ իսկոյն նպատակն է թերագրելու որ , եթէ եկեղեցական եղբայր մը Սուլթան գտնուելով , կը ցանկայ հայրենի լրագրութեան հայրենեաց վրայ զոր տեղի կու թիւններ ստանալ , կրնայ երթալ Սուլթանի փողոցը թիւ 244 . ուր , տարակոյս չունիմ թէ բազում սիրով պիտի ընդունուի : Իսկ ի մասին գեղափառից՝ չեմ կրնար մասնաւոր կերպիւ խօսիլ անոնց վրայ . ըստորում երբեք առիթ չունեցայ գործածելու զանոնք : Ի վերայ այս ամենայնի թէ Նոյն գեղափառները այնչափ ազգու են , որչափ որ անոնց շնորհը մարդասէր և սպիտակաբոյն է , պէտք է որ անոնք առաջին կարգի բան մը ըլլան : Եւ թէ այս առթիւ Հարգելի Բաղդիկ աշուր կը հանդիպին երբեք , վրաստան եմ թէ իմ զանցառութիւնս յանձնարարութիւն ընելու իւր գեղը , պիտի չի չափարեն զինքը . քանզի անտարակոյս Բաղդիկ աւելի ծանրաւ կընէ քան զիւր Բաղդիկները :

«Ի. Օ. Ուայ» :

յորդորանորը միաբանութիւնը և սէրը անոնց մէջ հաստատուն պահելու կաշխատի անդադարը Մանաւանդ յատուկ երախտագիտութեան արժանի կը համարուի իւր ազգու պաշտպանութիւնը զոր կը մատուցանէ սուրբ Աբգարեան ինկերութեանը . որուն նպատակը , ինչպէս յայտնի է , դպրատանց բարեկարգութեանը և զարգացմանը նպաստամատուց ըլլալ է : Վաջարայ եւք , թէ յիշեալ բարեկարգութեան հոգեւոր Առաջնորդին գովելի ջանքերը քիչ ժամանակուան մէջ ինքնակազմակերպութեան մէջ եղբայրորակ կան միաբանութիւնը և ուսմանց եռանդը ևս առաւել պիտի աւելնան ի պայծառութիւն ընդհանուր ազգիս և ի նախանձաւորութիւն վիճակաւոր հոգեւոր տեսչաց :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ , 22 ՄԱՐՏԻ

Կայսերական հրամանաւ , որ ի 9 ամսոյս , Աբգարութեան տոնին դատաւոր (միւլթի) Արիֆէ ֆէնտին՝ կրօնի պաշտօնեայ (Շէխիւլամ) անուանեցաւ փոխանակ Արիֆ Շիքմէթ ֆէնտինին : Այլ Աբգարեան խորհրդական Շէքիւլ ֆէնտին՝ Աբգարութեան տոնին՝ նախագահ կարգեցաւ փոխանակ ինքեթ փաշային , և այս առթիւ վեզիրի և միւ շրի աստիճան ընկալաւ :

Արտաքին գործոց պաշտօնատան գիւմուստի Կալիլ Մահմուտ պէյը՝ Աբգարեան խորհրդական անուանեցաւ և այս առթիւ Պալա ըստ առաջին ընկալաւ :

Աթենքի օսմանեան դեսպան Նէքթիպէյը կոստանդնուպոլիս դառնալէն ետեւ , Բարձրագոյն Դուռը մեծ ժողով մը եղաւ . որուն տնօրէնութեանց համեմատ Յունաստանի դեսպան քիւր Մեթաքսային՝ իւր անցագիրը տրուեցաւ . որ այսօր աւստրիական շաքենաւով մեկնեցաւ : Աթենք դառնալով ընկերութիւն իւր դեսպանատան պաշտօնատարաց : Հելլենացի հայատակաց ևս հրաման տրուեցաւ որ մինչև 15 օր պատրաստութիւններ տեսնեն և մայրաքաղաքէս մեկնին :

Ամսոյ 9ին հասաւ ի կոստանդնուպոլիս հռչակաւոր Դարա Սաթմա հանրմ Սարաջի հարուստ տիկինը , իւր հրամանատարութեան ներքեւ ունենալով 300 հոգի : Այս զօրապետ կինը՝ ըստ ինքնայ իւրոյ , հրաման ընդունեցաւ իւր կառավարութեանը որ յիշեալ զօրքով յարձակի ընդդէմ Ռուսաց և պատերազմի անոնց հետ ի պաշտպանութիւն իրանց Սուլթանին :

Աբգարեան ժողովը ֆէնտինին հետ իւրմէ լի դայած 1600 կանոնաւոր զինուորները՝ ապրտամբ հանդիսացաւ վրայ յարձակելով , որոնք պաշարած էին Արթուրի բերդը , մեծ յաղթութիւն ըրին և յաջողեցան մոնէրը բերդին մէջ :

Այնչեալ շաբթու Վապուրի ֆէնտինին ընկերութեամբ Օսման ֆէնտինին և ուրիշ քանի մը պաշտօնատարաց , իրարմէ անուն օսմանեան շաքենաւով մեկնեցաւ Բարդանէլ երթալու . ուր պիտի սպասէ գալտեան Վաղդիյ և Անգլիոյ զօրավար իշխանոց , զանոնք ռոյնուներ համար ի գիմաց օսմանեան կառավարութեան :

Այնչեալ շաբթու օսմանեան նաւատորմի մը բաղկացեալ 5 ֆլէկաթէ , 1 գորվէթէ , 3 պղտիկ նաւերէ և 1 շաքենաւէ , մեկնեցան Սիւնեի կան ծովը երթալու : Այս նաւերուն մէջ 5000 չափ կայսերական ծակատար զօրք կան , որոնք իւրմէ ինքեթը , ուր որ հարկը պահանջէ , յամալը պիտի հանուին :

Այլ յոյժուի և անոր շրջակայից օստիկանութեան պաշտօնը՝ կայսերական հրովարտակաւ ինքեթ փաշային յանձնուեցաւ :

Ամենպատիւ տէր Յակոբ սրբազան Պատրիարքին փոխանորդութեան պաշտօնը ի կոստանդնուպոլիս , ըստ տնօրէնութեան ազգային գերագոյն հոգեւոր և աշխարհական կրկին ժողովոց , շնորհափայլ տէր Կարապետ ծայրագոյն վարդապետին յանձնուեցաւ , որ Նիկիոյի պաշտօնը կայսերական նախկին փոխանորդ էր : Այս ընտրութիւնը խիստ հաճելի եղաւ հասարակութեան . ուստի հաւատարի եմք թէ յիշեալ գերապատիւ վարդապետը՝ իւր կենդանագիտ խոհանոց վարմանով լիովին պիտի ճշգրտէ՝ հասարակութեան իւր վրայ ունեցած վստահութիւնը և բարի համարումը :

ՔԱՆԱԾԱՆԵԱՐՔ

Զմիւռնիս , 26 Մարտի .

Նահանգիս հանգարտութիւնը և ապահովութիւնը կը շարունակուի միշտ շնորհիւ մեր բարեգութիւն կուսակալ փեմափայլ Ստեփան փաշային :

Այնչեալ շաբթու երեքշաբթի առաւօտուն ժամը վեց և քսան վայրկեանին ըստ երաշխանք՝ երկրաշարժութեան սառնիկ ցնցում մը զգացինք :

Չորեքշաբթի օրը թուրքաւոր շաքենաւով հասաւ Էքմիըր կոստանդնուպոլիս Յունաց դէսպան քիւր Մեթաքսան և նոյն օրը իրիկուան դէմ մեկնեցաւ Աթենք երթալու :

Այնչեալ շաքենաւով հասան նաեւ կոստանդնուպոլիս աւստրիացի փաշաականաց ընկերակցութեան երեսփոխանները , այսինքն պարոնայք Հիւրիշէր , Գամնուտ , Բրիտիստէս Պալաթի և Սթէֆանո Փլորի , որոնք շարունակեցին իրենց ճանապարհորդութիւնը թուրքաւոր և Վէննա երթալու . ուր պիտի շնորհաւորեն Աւստրիոյ Փրինցիպալ Յոֆֆէ փեմափառ կոստանդնուպոլիս մեկնելու բարեբաղդ դէպքին վրայօք , որ տեղի պիտի ունենայ ի 12-24 ապրիլ :

Վաղդիոյ շաքենաւով ֆլէկաթները Վրէթիֆ Գոլմի և Վրէթիֆ անուն կէլիպը հասնելով , 1500 հոգի չափ գաղղիական զօրք ջամալը հաներ են : Վրէթիֆ Գոլմի ֆլէկաթով Վանուպէր գաղղիացի զօրապետը ևս հասնու է , և նոյն շաքենաւով կոստանդնուպոլիս գտցեր է . ուր ամսոյ 23ին պատերազմի պաշտօնէին այցելութիւն մը ընելէն ետեւ , օգտաւարաւ Սուլթանին ևս ներկայացեր է : Հետեւեալ օրը այսինքն ամսոյ 24ին Վանուպէր զօրապետը կէլիպը պիտի դառնայ եղբր Վրէթիֆ Գոլմի շաքենաւով :

Վաղղիացոյ կայսեր հօրեղծօրդին Նաբոլէոն իշխանը , որուն յանձնուած է՝ հրամանատարութիւնը գաղղիացի պահստի զօրաց օր թուրքաւոր պիտի գան , պարիկ ծին ըստ նոր տուած Վոլոնէն նաեւ պիտի մանէ ընկերութեամբ սպանիացի իրիմ զօրապետին . և հետեւ արեւ 14ին կամ 16ին կէլիպը պիտի հասնի :

ՎԵՐՋԻՆ ԼՈՒՐԲ

Թուրքաւոր շաքենաւ արտիկէսին հասնելով , յետագայ հեռագրական լուրերը ընկալաք :

ԼՈՒՏՏԻՆ , 15-27 մարտի : Այսօր ըրտեղուն խորհրդանոցին հաղորդութեամբ թուրքաւոր մէկ պատգամաւորութիւնը , որուն մէջ այսպէս գրուած է . Ռուսաց կայսեր հետ եղած բաւախօսութիւնները վերջացան : Թագուհին պարտը կը համարի իրեն՝ բարեկամական օգնութիւն մատուցանել Սուլթանին , ընդդէմ անհրաւ յարձակմանց : Խորհրդութիւնը հաստատուն պահելու ջանքը ի գերեւ երկրով , վեհափառ թագուհին բարձրանալով իւր հայտարարաց բարեկամական ձգտեցը վրայ կը փոխադրուի ի պաշտպանել զիւր թագուհին , ընդդէմ բռնութեանց Ռուսիոյ : Ինչպէս ձիւր զօրքը Վաղղիա կը քալեն : ՓԱՐԻՉ , 15-27 մարտի : Կայսեր մէկ պատգամաւորութեամբ , որ հաղորդութեամբ օրէնսգիր ժողովոյն , իմաց կը տրուի թէ Ռուսաց դէմ պատերազմը հրատարակեալ է : Ռուսաց նաւերը կը պարտաւորին մեկնել գաղղիական նաւահանգիստներէն ի միջոցի եօթն շաբթուց . իսկ Ռուսաց հայտարարները կը նախաձեռնեն :

ՄԻԼԱՆ , 16-28 մարտի : Իտալիոյ դուքսը , զոր գաշտակով մը վիրաւորած էին , երէկ մեռաւ : Տէրութեան հոգաբարձութիւնը դըքսուհոյն յանձնուեցաւ , և իւր որդին Ռուպերթօ անուն , Իտալիոյ դուքս անուանեցաւ :

ԳԻԵԼ , 16-28 մարտի : Անգլիոյ բարձր նաւատորմը , որ մեր նաւահանգստին առջեւ խարսխած էր , վաղը առաւօտ նորէն ճանապարհ պիտի ելնէ : (Գիել ամուր քաղաք մըն է Վալդիկ ծովուն վրայ , որ Տանիմարգին կը կերպրենք) :

ՔԱՆԱԾԱՆԵԱՐՔ

Զմիւռնիս , 26 Մարտի .

Վիլնիւսի գինը 105-105 1/2 ղէշէ : Տորոնթ ըստ տեսակին 252-260 : Սեղաւամբ՝ 930-950 : Սոսաւին բիլէն 44 1/2-45 ղէշէ : Շաբարը՝ 225 230 ղէշ կենդինարը : Խահվէն աճուրդը վաճառեցաւ 660-720 ղէշէ հարիւր օխան : Այս ապրանքները ամէնքն ալ մեծ հանգարտութեան մէջ կը գտնուին : Իսկ յետագայ ապրանքները շատ կուգուն . այսինքն ցորենը՝ 38-43 ղուռուշ :

բիլէն : Վարին՝ 24 : Ներմակ եղբայրացորենը՝ 30-30 1/2 ղէշ : Փալամուտը՝ 67-72 կենդինարը : Չէթը՝ 260-270 ղուռուշ :

ՔԱՆԱԾԱՆԵԱՐՔ

Արշալոյս Արարտեան լազարի թիւերը կարգաւ կը պահուին ի Լիւտոն , Սթեփան փաշային 241 , միտր Հարսուէին գեղահատից և սպեղանիին գործատունը . ուր սկիւր կուգէ կենայ կարգաւ զայն առանց ծոխուց : Այլ Լիւտոնի մէջ այս րաւ գրոյն ստորագրուել կամ անոր մէջ ծանուցում հրատարակելու , գրելու կը նոյն հաստատութեան գլխաւորին ինքնակալութեամբ . որ անպաշտ ի քործ պիտի գրուի :

Մշտնապահ Օրայոյ :

Գրատունները կախուած տարեկան օրացոյցներէն նման համարացոյց աղիւսակ մըն է . որուն միջոցաւ խիստ զիւրիս և մշտնապահ կերպիւ ամէն ամաց ամսաթիւերը և օրերը կը մացուի : Այս օգտակար աշխատասիրութեան հեղինակն է յարգոյ պարոն Սարգիս Տ. Կարապետեան . որուն գրատունէն ովոր կուգէ կենայ ծախու առնուլ զայն :

ԲՈՒՆԻՍԻՆ ԱՄԵՆԵՑՈՒՆ

Սպիտակ թուրքի Հարսուէն :

Հազարաւոր անձինք ամէն ազգէ՝ կը նստին վրայ այս օգտակար դեղին գործութիւնները , և ապագուցանել ի պահանջել հարկին , թէ ասոր գործածութեամբ մարդոյ մարմինը և անդամները առողջութիւն ըստացան , յետ ի զօր գործածելու ուրիշ զանազան դէպքեր : Կրնայ մէկը խիստ յայտնապէս համոզուիլ այս սպեղանիին քրանիւն բժշկութեանը վրայ , եթէ կարգաւ ըլլայ օրագրիները , որոնք այս բաները անդադար կը պատմեն շատ տարիներէ հետեւ : Այս պատմութեանց շատերը այնքան զարմանալի են , մինչև մեր բժշկներէն ամէնէն հռչակաւորները կ'ապշտեցնեն : Որչափ մարդիկ այս գերագոյն և ազգու դեղով վերստին ստացան զգործածութիւնը իրենց բազմազան և արնագոյ (պաշագ) , զինքն շատ ժամանակ նայուելու հիւանդանոցաց մէջ , ուր հարկ կ'ըլլար զինքն իրենց անպաշտ մէկը կարել տալու : Արեւմտեան շատերը այս ապագուցանութեամբ թող տալով և իրենց ցաւը ծածկելով . որ չըլլայ թէ ևս առաւել ցաւալի գործողութեան մը ենթակայ ըլլան , կատարեալապէս բժշկեցան յիշեալ անգին դեղը գործածելով : Այս բժշկեալ մարդիկներէն շատերը՝ երախտագիտութեան ջերմեանը զգացմունքէ շարժեալ , վրայեցին և հաստատեցին այս բարեբաղդ վստահութեամբ առաջի քաղաքապետ Լիւտոնի և ուրիշ պաշտօնատարաց լիւտոնի , իրենց վկայութեանց մեծագոյն հաստատութիւն տալու համար :

Ոչ որ պիտի չտեսահատեր իւր հիւանդ կացութեանը վրայ . եթէ բաւական վստահութիւն ունենար ինչպէս փորձելու այս դեղը և շարունակելու այս դարմանը , որչափ ժամանակ որ իւր անոնք ընտելութիւնը կը պահանջէ : Եւ այս բանին հաստատուն վստահութեամբ պիտի ապագուցանէ թէ , Բիւլ և վստա Բիւլի ինչ բժշկութիւն :

Այս սպեղանիին յատկապէս հետեւեալ հիւանդութեանց համար օգտակար է :

- Վերադարձաւ սրտնոցները :
- Ծիծերուն հիւանդութիւնները :
- Խաղաւարտ մորթոյն (բիւսիւն) :
- Խաճուածք մեղաց և փոքրիկ ծանձերու :
- Հազարաւոր գործողութիւն :
- Քաղցիկ (շիֆիկ) :
- Ճեղքուածք ձեռաց :
- Չմեռնալուցութիւնը (թալուր կեօգ) :
- Ընդարձակում երակաց և սրունից (պալուր) :
- Կոշոր ոտից . Ուռնոցք մասնաց :
- Չորհրդութիւն (սրագա) : Օձիկ (եղանջը ինքեթ) :
- Ուռնոցք որովայնի , կողից , և երաստանի :
- Ուռնացաւութիւն (նիգրիս) , Բորոտութիւն :
- Երկրամեծեւորութիւն (նիգրիս) :
- Ուրկութիւն (լիփ) :
- Յաւք երեսաց , կողից , և անդամոց :
- Տեւատեւութիւն (մայաւր) :
- Ծոխացաւութիւն (բիւսիւն) :
- Խոյլ պարանոցի (սեւաւ) :
- Արեւի պապանութեան պատճառեալ դէպք :
- Արեւի պատճառեալ վերք :
- Փոքրութիւն զիւր (գէլ) և ուրիշ տեղեաց :
- Պալար (շի) : Փողացաւ :
- Գլխացաւութիւն : Ալաքացաւութիւն :
- Չղացաւական սաստիկ դէպք :
- Ուռնոցք (դիւմէօր) : Կեղք (լիւն) :
- Ափորիտեան զանազան անոց , որպիսի են վերք , այտուց (շի) և քաղցիկ :

Այս սպեղանիին կը վաճառի ի Լիւտոն միտր թուրքաւոր Հարսուէին գործատունը , որ է Սթեփան րոնուած Թաղութիւն 244 : Իսկ օտար երկիրները գլխաւոր դեղավաճառաց բոլ կը գտնուի Իվրի մէջ մինչ օր Սեֆէօ Քիւտի դեղավաճառին խանութը կը ծախուի . որ ի Խանկաղ Թաղը Սուլթանի Զապիէ ըստած փողոցը թիւ 30 , Լաւիւսացոց Սանթա Մարիա եկեղեցոյն դիմաց :

Այս սպեղանիին ամենները զանազան մեծութեամբ են . և կը վաճառին 8-21 և 32 ղուռուշի իւրաքանչիւրը , և ամէն մէկուն մէջ տպեալ ծանուցագիր մը կայ , որ յիշեալ սպեղանիին գործածութեան վրայօք մանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ , գաղղիարեն , անգլիարեն և յունարեն լեզուաւ :

Հրատարակիչ և տէր լազարոյս :

Գրական Գ . Պալապարտեան :

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԵՎԵԼԱՅԻՆՈՅ ԱՐԱՆՏԵԼԵՆ